

Андрій Шерудило

СТАН ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ПРАКТИКИ В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ

У статті подано визначення поняття готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах, виокремлено й охарактеризовано її основні компоненти (мотиваційний, когнітивний, операційний, оцінний) та описано якісні характеристики рівнів сформованості (високого, достатнього, середнього, низького). Проаналізовано результати вивчення стану готовності до проходження навчально-виховної практики серед студентів вищих навчальних закладів України. Виявлено напрями виховної роботи, що викликають найбільші труднощі в майбутніх учителів, серед яких – організація клубних форм роботи та профорієнтаційних заходів.

Ключові слова: *готовність до роботи в літніх оздоровчих таборах, рівні готовності, майбутні вчителі, навчально-виховна практика, літні оздоровчі табори.*

У системі професійної підготовки майбутніх учителів важливою складовою частиною навчально-виховного процесу є педагогічна практика. Вона забезпечує поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю, сприяє формуванню творчого ставлення майбутнього спеціаліста до педагогічної діяльності, визначає ступінь його професійної здатності й рівень педагогічної спрямованості.

Складовою цього неперервного процесу є навчально-виховна практика, яку студенти проходять в літніх оздоровчих закладах (дитячих центрах, таборах, пансіонатах, центрах дитячої та юнацької творчості, пришкільних майданчиках).

Головне завдання літньої педпрактики – ознайомлення студентів зі специфікою роботи літніх оздоровчих закладів; оволодіння уміннями вивчення особливостей дітей і тимчасового дитячого колективу, планування виховної роботи, самостійної практичної діяльності в ролі педагогів-організаторів, методистів, керівників гуртків; залучення до науково-дослідницької роботи. Для цього в студентів мають бути сформовані особистісні якості, активність, спроможність реалізовувати творчий потенціал, здатність застосовувати інноваційні технології та методи роботи з дітьми, вміння створювати умови для розвитку їхніх інтересів, здібностей та вподобань.

Проте, як свідчить практика, у педагогічних вищих навчальних закладах більше уваги приділяють підготовці студентів до викладання

навчальних дисциплін, ніж до організації виховного процесу. Тому в літніх оздоровчих таборах трапляються приклади низького рівня організації дозвілля, відсутність використання різних видів діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває підготовка студентів вищих навчальних закладів до роботи в дитячих оздоровчих таборах.

Проблема підготовки фахівців, здатних на високому рівні організувати й керувати дозвіллевою діяльністю дітей, привертає увагу багатьох науковців. Питання змісту й організації педагогічної практики студентів у вищих педагогічних навчальних закладах висвітлено в дослідженнях О. О. Абдуліної, Н. В. Загрязкіної, М. К. Козія, Л. А. Машкіної, Г. О. Шулдик та ін. Підготовку вожатих до роботи в літніх оздоровчих таборах досліджували Т. Гаміна, С. Гертнер, Л. Іванова, Н. Казакова, М. Калугіна, Б. Кіндратюк, Л. Пундик, Л. Скорова, М. Толмачев, Н. Четвергова, О. Яковліва та ін. Безумовно, кожна з наукових праць вище зазначених авторів є самодостатньою, цінною для вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Водночас зазначимо, що змінилися умови літнього відпочинку дітей в оздоровчих таборах, які зумовлені характером змін у суспільстві. Це об'єктивно висуває особливі вимоги до рівня підготовки педагогів-організаторів до роботи.

Мета статті: охарактеризувати стан сформованості готовності майбутніх учителів до проходження навчально-виховної практики в літніх оздоровчих таборах.

Серед умов, які забезпечать ефективність розвитку літніх оздоровчих таборів, виконання ними соціальних функцій, найважливішою є готовність педагогів до реалізації виховного потенціалу, об'єктивно закладеного в діяльності літніх оздоровчих таборів.

У науковій літературі охарактеризовані різні підходи до вивчення поняття «готовність» особистості до діяльності взагалі й до професійної діяльності, зокрема.

Готовність до якого-небудь виду педагогічної діяльності різними дослідниками трактується по-різному: як «цілеспрямований комплекс якостей, знань, практичних навичок і умінь, відносин, станів»; як «рівень розвитку якостей (фізичних, інтелектуальних, психологічних), які необхідні при її виконанні» [5].

Критерієм якості підготовки майбутніх учителів виступає професійна готовність. Дослідники визначають, що «професійну готовність до педагогічної діяльності слід розглядати як цілісне вираження всіх підструктур особистості, зорієнтованих на повне і успішне виконання різноманітних ролей педагога». Ядро професійної готовності вчителя складають: позитивне ставлення до педагогічної професії; стійкі мотиви діяльності; професійно значущі якості особистості; визначена сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок [1].

У межах нашого дослідження ми зупинилися, насамперед, на

готовності педагога до роботи в літньому дитячому таборі. Її компонентами виступають: мотиваційний, когнітивний, операційний, оцінний [2].

Мотиваційний компонент готовності включає стійкий *інтерес* майбутніх учителів до роботи з дітьми в умовах літнього оздоровчого табору, *бажання* працювати педагогом-організатором і підвищувати власну педагогічну майстерність, *переконаність* у значущості творчого підходу до роботи з дітьми, *прагнення* передати свої знання і уміння майбутнім вихованцям.

Когнітивний компонент готовності передбачає *знання* змісту, форм, методів, засобів і умов діяльності в літніх таборах; знання своїх посадових обов'язків; знання нормативних документів про діяльність літніх таборів і перспектив розвитку цієї сфери освіти; знання напрямів роботи дитячих закладів.

Разом із мотиваційним когнітивний компонент створює умови для реалізації операційного компоненту готовності.

Операційний компонент містить уміння, необхідні для роботи з дітьми в умовах літнього оздоровчого табору. Складовими цього компонента є вміння і навички, зокрема: практичного застосування загальних і спеціальних методів, прийомів, засобів і форм педагогічної діяльності в літніх таборах; організації діяльності дитячих колективів; вміннями вирішувати управлінські та організаційні завдання. До означеного компоненту належить і особистий досвід з організації тимчасових дитячих колективів в умовах табору.

Оцінний (оцінно-рефлексивний) компонент передбачає наявність еталону з організації тимчасових дитячих колективів; самооцінку підготовленості до подібної діяльності та відповідності вирішення задач цієї діяльності еталонному зразку; визначення власних сильних та слабких сторін педагогічної діяльності.

Під готовністю майбутнього педагога до роботи в літньому дитячому таборі ми розуміємо інтегровану якість особистості, що характеризується наявністю і певним рівнем сформованості мотиваційного, когнітивного, операційного та оцінного компонентів у їх єдності, яка виявляється в прагненні та здатності здійснювати всі види діяльності в умовах літнього оздоровчого табору.

Для визначення рівнів готовності дослідники розробили відповідні критерії сформованості її ознак.

Під критерієм розуміється «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [4, с. 349]. Критерії сформованості компонентів готовності виступають як норми, еталони, щодо яких оцінюються ознаки компонентів, і відображаються в міру їх кількісного та якісного виявлення певного рівня.

Під рівнем ми розуміємо міру кількісного та якісного прояву всіх

ознак готовності. Н. В. Кузьміна обґрунтовує п'ять рівнів сформованості різних педагогічних умінь. У цій класифікації найнижчим рівнем є репродуктивний, на якому педагогічна діяльність викладача полягає у передачі учням тих знань, які отримав він сам. На другому – адаптивному рівні – він починає передавати знання, перетворюючи їх з метою зробити доступними для інших. На наступних рівнях – локально-моделюючому і системно-моделюючому – знання і досвід передаються педагогом у більш-менш широкій системі. На найвищому – п'ятому рівні – він здатний моделювати і формувати не тільки систему знань, але й на їх підставі керувати поведінкою учнів, тобто вирішувати не тільки дидактичні, але й виховні завдання [3].

У дослідженні ми виділяємо чотири рівні сформованості готовності: високий, достатній, середній, низький. В основу виділення рівнів готовності ми поклали структуру прояву творчих можливостей та здатність до виконання діяльності в стандартних і нестандартних умовах. Результати студювання психолого-педагогічної літератури дали змогу встановити основні якісні характеристики рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя до роботи в літніх оздоровчих таборах:

Високий рівень характеризується: розумінням значення та функцій педагога-організатора, наявністю свідомої орієнтації студентів на оволодіння готовністю до роботи в літніх оздоровчих таборах, наявністю стійкого інтересу до роботи з дітьми в умовах літнього оздоровчого табору; володінням системними знаннями про засоби, форми, методи, прийоми виховної роботи в літніх оздоровчих таборах, постійним поповненням знань на основі емпіричних і теоретичних фактів та відомостей за допомогою уяви й творчого мислення; умінням безпомилково виконувати усі види діяльності в рамках табору, здатністю обрання творчого підходу в різних ситуаціях; критичного осмислення існуючих стилів педагогічної діяльності, здатності конструктивно аналізувати сильні та слабкі сторони власного стилю діяльності.

Достатній рівень відрізняється переконаністю студентів у значимості й необхідності оволодіння готовністю до роботи в літніх оздоровчих таборах; характеризується глибокими теоретичними знаннями, їх включенням у власну практику, система педагогічних умінь носить цілісний, взаємопов'язаний характер і спрямована на використання інноваційних форм, методів і прийомів педагогічної діяльності, але не підкріплюється творчим переосмисленням; рефлексивна позиція пов'язана з самоствердженням, самореалізацією через розробку індивідуального стилю діяльності й критичного її осмислення.

Середній рівень характеризується розумінням необхідності оволодіння готовністю до роботи в літніх оздоровчих таборах і позитивним ставленням до можливості її формування; проявляється орієнтація на розробку моделі особистості педагога, що володіє такою готовністю;

наявні взаємопов'язані уявлення про сутність готовності студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах; теоретичні знання носять абстрактний характер, не достатнє їх практичне переосмислення; система умінь, характерних для готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах, спрямована переважно на застосування традиційних форм, методів і прийомів педагогічної діяльності; рефлексивна позиція виражена слабо.

Низький рівень характеризується нестійким усвідомленням і нейтральним ставленням до можливості формування готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах; отримана система професійних знань про педагогічну діяльність в літніх оздоровчих таборах носить поверхневий і несистематизований характер; система умінь, найбільш характерна для формування готовності до взаємодії з дитячим тимчасовим колективом, відсутня; рефлексивна позиція відсутня.

Досвід готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах виявляється в процесі літньої навчально-залікової практики за наступними напрямками:

– Діяльність у дитячих тимчасових колективах (методика психолого-педагогічної адаптації дітей до нових умов життя; навчання виходу з конфліктів; психолого-педагогічна допомога; спеціальне навчання; спільна творча робота; створення співтовариств різного типу; діагностика тимчасового дитячого колективу);

– Діяльність, пов'язана з охороною прав дітей у взаємодії із закладами позашкільної освіти, пришкільними таборами з денним перебуванням (у період шкільних канікул);

– Участь у діяльності літніх оздоровчих таборах різного профілю. Завдяки розширенню діапазону практичної діяльності майбутні педагоги зі спостерігачів перетворюються на активних учасників і організаторів діяльності дитячих тимчасових колективів у різних сферах.

При цьому в майбутніх педагогів виробляються навички, які вони зможуть використовувати в роботі з дітьми, застосовуючи норми, зразки та форми проведення та діяльності, що склалися в студентських групах. У студентів формується здатність бачити реальні ситуації в усій сукупності причинно-наслідкових зв'язків і відносин, взаємовпливів, виробляються вміння проектувати й конструювати діяльність дитячого колективу, власну діяльність.

З метою виявлення стану готовності майбутніх учителів до проходження навчально-залікової практики в літніх оздоровчих таборах нами розроблено спеціальний опитувальник, який містить питання, що стосуються мотиваційного та когнітивного компонентів готовності.

До того ж у ньому перелічені види діяльності, що використовуються в літніх оздоровчих таборах, з метою визначення тих, які викликають складнощі, зокрема, організація і проведення спортивних, екологічних, профорієнтаційних, розважальних заходів, організація клубної та гурткової роботи, ігрових програм, творчих проектів.

Опитуванням охоплено 119 студентів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Як свідчить опитування, лише 60 % студентів відпочивали в дитячих оздоровчих закладах, а відтак тільки вони мали можливість ознайомитися з роботою вожатого як вихованці. Інші 40 % не мають уявлення про організацію роботи в літніх таборах. На питання, чи є у вас бажання працювати педагогом організатором в літніх оздоровчих таборах 58 % респондентів дали ствердну відповідь, 20 % – скоріше так, ніж ні, 14 % – скоріше ні, ніж так і лише 8 % не мають бажання працювати в таборі. Отже, більше третини студентів схиляються до думки, що вони хотіли б працювати з дитячим колективом у якості вожатого.

Уявлення про сучасні виховні технології мають 22 % опитаних, 28 % дали відповідь скоріше так, ніж ні, 35 % – скоріше ні, ніж так і 14 % взагалі не розуміють про що йде мова. Це можна пояснити тим, що під час викладання педагогічних дисциплін основна увага звертається на вивчення традиційних виховних технологій, а новітні технології проектуються здебільшого на дидактику та методiku.

Аналіз відповідей на питання, чи має педагог-організатор бути творчою особистістю, дозволив констатувати, що 90 % студентів дали ствердну відповідь, 8 % – скоріше так, ніж ні і лише 2 % вважають, що це не важливо. Проте, погоджуючись з тим, що вожатий має бути творчим, більшість студентів мають труднощі в поясненні сутності творчого підходу до роботи в умовах літнього оздоровчого табору.

Слід зауважити, що 71 % опитаних згодні з тим, що отримані знання з психолого-педагогічних дисциплін можна використати під час проходження практики, 24 % – дали відповідь скоріше так, ніж ні, 2 % – скоріше ні, ніж так і 2 відсотки стверджують, що отримані знання вони не використають під час роботи в таборі. Отже, більшість студентів погоджуються з тим, що вивчення психолого-педагогічних дисциплін є важливим компонентом у підготовці вожатого.

У необхідності й користі систематизації знань, отримання додаткових умінь та навичок роботи з дітьми в літній період переконані 70 % респондентів, а відтак, вони розглядають цей етап як практичну форму закріплення комплексу теоретичних знань.

У ході дослідження з'ясовано, що майбутні вчителі знають різноманітні форми виховної роботи в літніх оздоровчих таборах. Матеріали дослідження дали можливість простежити, що у студентів не виникне особливих труднощів при підготовці спортивних (58 % опитаних), екологічних (47 %), розважальних (71 %), ігрових заходів (75 %). Лише 20 % опитаних стверджують, що зможуть справитись з організацією клубних форм роботи, а також проведенням профорієнтаційних заходів.

Тому, вважаємо, що на ці аспекти в процесі підготовки студентів необхідно обґрунтовувати більш детально.

Аналізуючи основні джерела, які студенти планують використати на етапі розробки виховних справ, нами виявлено, що 73 % студентів скористаються інтернет-ресурсами чи бібліотекою, 58 % вважають необхідним порадитись з колегами і дітьми власного загону і лише 24 % сподіваються на свої знання. Наведені дані свідчать, що профільні веб-ресурси та літературна база бібліотек залишається важливим джерелом для більшості опитаних при наповненні змістом запланованих виховних справ.

Аналіз стану розробки проблеми дозволив встановити, що поняття «готовність» знаходить своє пояснення в дослідженнях багатьох науковців. Студіювання наукових праць, присвячених вивченню особливостей професійної підготовки до роботи в літніх оздоровчих таборах свідчить про те, що рівень готовності визначають такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний, оцінний. Відповідно до теоретичної і практичної складових сформованості готовності майбутніх учителів до роботи в літніх оздоровчих таборах виокремлено рівні готовності: високий, достатній, середній, низький. Результати опитування студентів зумовлюють необхідність ґрунтовної підготовки студентів до використання інноваційних виховних технологій, зокрема до організації клубних форм роботи в літніх оздоровчих таборах, а також до проведення профорієнтаційних заходів. Ці питання будуть розглянуті в подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на соиск. ученой степ. д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
2. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 176 с.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1989. – 167 с.
4. Словник української мови : [у 11 т]. / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4 – 840 с.
5. Черкасов А. А. Педагогические основы формирования у студентов педвузов готовности к военно-патриотическому воспитанию учащихся общеобразовательной школы : дис. ... кандидата пед. наук / Черкасов А. А. . – М., 1987. – 189 с.